

תבונות

הגות עיון ופשוט
משיעורי

הג"ר דוד לייבל שליט"א

נערך ע"י תלמידי

התנהגות אהרן הכהן בחטא העגל

פרשתנו עוסקת בחטא העגל, ובהשלכות הרבות שבאו בעקבותיו. עניין חטא העגל, סיבתו ומהותו, כמו גם העונש שנענשו ישראל בגללו ושבירת הלוחות, הוא עניין רחב היקף שניתן לו כר נרחב של התייחסות בדברי חז"ל והראשונים, מה גם שהדבר אירע בסמוך כל כך להופעת ה' בעולם במאורעות יציאת מצרים, קריעת ים סוף ומעמד הר סיני.

לצד הפליאה המרכזית על עצם התרחשותו של חטא העגל, לאחר האותות והמופתים שראו העם בעיניהם, יש להתבונן בהנהגתו של אהרן במעשה העגל. עצם העובדה שאהרן עומד לצד בני ישראל גם במעשה החטא וגם בתהליכים שלאחר מכן היא לכאורה תמוהה ביותר.

בגמרא ניתן ביאור לעניין הזה:

"...דאמר רבי תנחום בר חנילאי לא נאמר מקרא זה אלא כנגד מעשה העגל שנאמר וירא אהרן ויבן מזבח לפניו, מה ראה, אמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר ראה חור שזבוח לפניו אמר אי לא שמענא להו השתא עבדו לי כדעבדו בחור ומייקים בי אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ולא הוא היה תקנתא לעולם מוטב דליעבדו לעגל אפשר הוא היה תקנתא בתשובה" (סנהדרין ז).

יש לדייק שהגמרא אינה טוענת שהסיבה לכך שאהרן עשה את העגל הוא רק משום שחשש לחייו [אולי משום שסברה שאהרן לא היה מבצע מעשה כה חמור אף אם היה צריך למסור את נפשו על כך כדין יהרג ואל יעבור וכקושיית הראשונים¹] אלא משום שחשש לעתידם של בני ישראל שאם יהרגו לא יוכלו לשוב בתשובה על מעשה זה ולא תהיה להם תקומה לעולם.

אמנם, ביאור זה דורש התבוננות נוספת מכמה פנים. ראשית, מדוע אכן לא סבר אהרן כי מעשה זה אינו אסור באיסור עבודה זרה ובהוראת 'יהרג ואל יעבור', שנית, צריך להבין מדוע חשב אהרן כי דווקא הריגתו תהיה עוון בל יכופר ואילו מעשה כה חמור כעשיית העגל הוא מעשה שכן יכופר לעם ישראל שעליו יפתחו להם שערי תשובה.

בנוסף, מדקדוק בלשונות הפסוקים ניכר כי אהרן אינו מבצע את מעשה העגל כמי שכפאו שד, הוא מוביל את התהליכים באופן יזום. נראה כי יש לאהרן מהלך מסויים בפעולותיו.

וַיֵּרָא הָעָם כִּי בָשַׁשׁ מֹשֶׁה לְרַדֵּת מִן הָהָר וַיִּקְהַל הָעָם עַל אֶהֱרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ לִפְנֵינוּ כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מָה הָיָה לוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֶהֱרֹן פְּרֻקוּ נִזְמֵי הַזֹּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנִיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהִבְיֵאוּ אֵלַי: וַיִּתְּפְרוּ כָל הָעָם אֶת נִזְמֵי הַזֹּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיְבִיאוּ אֶל אֶהֱרֹן: מִיָּדָה וַיִּצַר אֹתוֹ בַּחֲרָט וַיַּעֲשֶׂהוּ עֲגֹל מִסָּפָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: וַיֵּרָא אֶהֱרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לִפְנֵי וַיִּקְרָא אֶהֱרֹן וַיֹּאמֶר הִנֵּה לַה' מִחֶר.

עם ישראל פונה אליו בבקשה 'קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו' אך אין להם תוכנית

1. רמב"ן ל כא, רבנו בחיי לב, אברבנאל לא, ובדברנו לקמן יש יישוב נפלא לקושייתם.

מסודרת כיצד עשוי להיראות אותו 'אלוהים', אהרן הוא זה שמכוון אותם לחומר מסויים - זהב, מדוע מבקש אהרון מעם ישראל להביא דווקא את הזהב?

כמו כן בפסוק מבואר כי אהרן בעצמו יצר את צורתו של העגל 'וַיִּצֶר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מִסִּכָּה'², גם כאן צריך להבין מה ראה אהרון לצור צורה של עגל דווקא ולא סמל אחר או בהמה אחרת?

הדבר התמוה הנוסף הוא שאהרן מכריז 'חג לה' מחר' מדוע אהרון מכריז על חג? הלא לא מצאנו שהיתה דרישה כזו מצד העם ומדוע אפוא אהרן יוזם מעצמו חג על העגל הנוצר בחטא.

שורש חטא העגל

בכדי לבאר את פשרם של מעשי אהרן יש להקדים את המבואר ברמב"ן ובראשונים נוספים אודות חטא העגל. כאשר בני ישראל, אשר עיניהם ראו ולא זר את כל ניסי ה' ואת הוד כבודו במעמד הר סיני מבקשים "לעשות להם אלוהים" הם בוודאי לא מבקשים אלהות אחרת להאמין בה, סיבת החטא המבוארת בפסוקים היא 'כי האיש משה בושש' וכמו שלמשה לא ייחסו בני ישראל אלהות וממילא אין סיבה שבהעדרו יבקשו אלהים אחרים. הרמב"ן מבאר כי שורש חטא העגל נבע מכך שבני ישראל היו זקוקים למנהיג. משה רבינו הנהיג אותם בכל תהליך יציאת מצרים ובשהות במדבר, ומשבושש לבוא הם חשים בחסרונו ומבקשים תחליף להנהגתו של משה כדי להשען עליו.

יציאת העגל על ידי אהרן

אחר הקדמה זו נוכל להציע ביאור במעשיו של אהרן, אהרן עומד מול בקשת עם ישראל למנהיג, הוא יורד לשורש הבעיה, הצורך הכל כך בהול למנהיג וחוסר היכולת שלהם להתמודד עם איחור של מספר שעות בביאתו של משה מן השמים, מביאה את אהרן להבין כי שורש הבעיה היא בכך שהם רואים את עצמם חלשים וחסרי יכולת, הם לא מאמינים ביכולת של עצמם להתעלות ולעבוד את השם בכוחות עצמם ולכן כאשר משה אינו איתם הם מרגישים כאילו איבדו את הכל.

לאור הבנה זו אהרן מנסה לפעול. בדבריו ובפעולותיו הוא רוצה להעביר לעם ישראל את המסר שיש להם כוחות משל עצמם. אהרן מנסה לחזקם ולעורר אותם להאמין בכוחותיהם, ושביכולתם לחיות חיי רוממות והתפתחות גם ללא ידו המחזיקה והמכוונת של משה. הוא רוצה שיבינו שמטרת מנהיגותו של משה הייתה להדריכם כדי שיוכלו בהמשך להרפות מהתלות בו ולעמוד בכוחות עצמם.

תחילה הוא מבקש מהם זהב בכדי לבחון כמה הם באמת נואשים מהמצב ומוכנים לשלם כדי לספק את דרישתם. הזהב הוא יקר ערך, ואפשר שיסרבו ליתנו ובכך יתגלה שהם מוכנים באיזשהו אופן להשלים עם המצב שהם ללא מנהיג ואם כן יהיה אפשר אולי לפעול על ידי דברי כיבושין וכדומה. אך לאור העובדה שהם הסכימו מיד להתפרק מזהבם, מבין אהרן שבטחונם של עם ישראל רופף מאוד, והאמונה כי בכוחם לעבוד את השם ללא משה או

2. מעניין לציין כי בניגוד לאמור בפסוק זה בהמשך הפרשה כאשר משה שואל את אהרן 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן מַה עָשִׂיתָ לָּךְ הָעָם הָזֶה כִּי הִבֵּאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה' בתשובתו של אהרן משמע כי העגל נוצר מעצמו 'וַאֲשֶׁלְכֹהוּ בְּאֵשׁ וַיִּצָא הָעֵגֶל הָזֶה'. וראה בזה בזוהר שמות (ב, כ) חשא, קצב) ברא"ם ובאברבנאל, וע"ע בכלי יקר. ואפשר שדברי אהרון 'ויצא העגל הזה' נסובים על גודלו של העגל כפי שהוא נראה כעת למשה, שאומר אהרון למה כי ריבוי זהב שהביאו בני ישראל הוא שגרם שכאשר השלכתי לאש יצא העגל הזה - הגדול. וכעין זה מבואר ברשב"ם שעשה אהרון את צורת התבנית של העגל ונשתמשו בתבנית זו בזהב שהתיכו באש.

'תחליף' למשה אינה קיימת. אין להם כל ביטחון ביכולת שלהם לפעול לבד - הם מסכימים לתת את הכל למען מטרה זו.

בשלב זה, כשהם מתפרקים מזהבם, אהרן יוצר מהזהב עגל, הוא איננו יוצר שור או אריה אלא דווקא דמות של עגל רך וצעיר בשנים שאינו מבטא כח ועצמה, אלא חולשה ורוך, ראשית כי הוא לא מעוניין לתת לעם ישראל לבטוח בכח אחר מלבד כוחו של הקב"ה, שאותו הם עצמם ראו וחוו במכות מצריים ובים סוף ולבטא כי כל כח מלבד ה' הוא חלש ולא יעמוד להם. ושנית, הוא מעמיד בפניהם 'מראה' למצב בו הם עצמם נמצאים חלשים ורכים שאינם עומדים בפני עצמם.

אך זהו אינו המסר היחיד שאהרן בוחר להעביר להם באמצעות יצירת העגל. העגל, מעבר להיותו חלש ורוך, הוא מבטא גם את הפוטנציאל להפוך להיות בעל כוח ועוצמה. העגל יגדל לבסוף ויהפוך לשור חזק. כשאהרן מעמיד בפניהם את העגל הוא כמו אומר להם כי עליהם להיות מודעים לכוחות האדירים שלהם. לעם ישראל ישנן תכונות נשגבות וכוחות גדולים שהתבטאו באמונה בה' בהקרבת קרבן פסח לעיני מצרים ובהליכתם אחרי ה' במדבר - 'לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה', ובהתמסרותם לקבלת התורה. אהרן מסמל על ידי העגל את מצבם של עם ישראל, עם צעיר לימים שעדיין לא יכול לבטוח בעצמו לגמרי ונצרך לאביו-מנהיגו, אך מאידך את הרגע הזה שבו מתערער ביטחונם בשל היעדרותו של משה מורה להם אהרן לנצל בכדי להבין שהביטחון והכוח להתקיים בעולם כעם ה' נמצא בתוכם ואל להם להיות תלויים בדמותו של משה רבינו.

חג לה' מחר

זו אפוא הסיבה להכרזתו של אהרן "חג לה' מחר". הוא מקווה שעל ידי המסר שהוא מעביר להם בעשיית העגל הכל יתהפך לטובה, הוא מייחל ומאמין שעם ישראל יעלה במדרגה ויעבור מבחינה של אמונה חלשה הנצרכת לתמיכה תמידיה, לבחינה חזקה יותר של אמונה הנובעת מפנימיותם ומחזיקה מעמד גם ברגעים שבהם הדברים פחות בהירים וגם כשמשה אינו תומך בהם בידי. זהו עניין ה'חג לה' שאהרן קובע למחר, חג על יציאה מהאפילה בה הם נמצאים היום להארה ולהבנה כי בידם להמשיך ולהתעלות בכוחות עצמם.

נראה שזהו אף עומק דברי הגמרא שאהרן העדיף לעשות את העגל על פני הריגתו משום ש'מוטב דליעבדו לעגל אפשר הויא להו תקנתא בתשובה', אהרן לא מנסה רק למנוע מהם לחטוא חטא בל יכופר שהיה סוגר להם את דלתות התשובה, אלא דרך מעשה העגל גופא הוא מנסה להפוך את הקערה על פיה באופן שעשיית העגל היא זו שתפתח להם פתח לתשובה ותסלול את הדרך להכרה בטעותם.

כוונותיו של אהרן לא התקבלו אצל עם ישראל בצורה טובה והם לקחו את הדברים למקום אחר ומשכך נחשב מעשה העגל נחשב לחטא חמור שעונשו על עם ישראל היה ועודנו, אך מניעיו של אהרן, כמו גם דרך פעולתו, מקבלים מובן חדש.

חשיבות רבה יש לה לדרישה המובאת במשנה (אבות פרק א טו) 'עשה לך רב', האדם אשר מכלכל את כל צעדיו על פי דעת תורה מובטח לו כי לא יכשל ומסתלק הוא מן הספק, על אחת כמה וכמה כאשר הציבור כולו מונהג לנוכח עיניהם הרואות למרחוק של גדולי ישראל. על האדם נדרש לפתח ולהשריש את יסודות האמונה ועבודת ה' בליבו ובדעתו, כדי שביום מן הימים יוכל להגיע למדרגה הרצויה בכוחות עצמו. כשם שהאב המסייע לבנו ללכת אינו רוצה כי לנצח ילך בנו כשידיו תומכות בו, כך נדרש מן האדם לפתח בעצמו את הבטחון והיכולת לפעול בעצמו בכל ענייני עבודת ה' ובבקשת קרבתו.

ניתן להשיג

חוברות משיעורי הרב שליט"א בעומק סוגיות הש"ס כדלהלן:

- עניני שכנים - ב"ב פרק לא יחפור
- בגדרי קניני קרקע ושאר הקנינים - ב"ב פרק חזקת הבתים
- עניני תערובות ובב"ח

במייל a@tvunot.net

בטלפון: 053-41-6-8888

או במערכת קהילות

(יש לחפש 'תבנות')

עלות כל חוברת 6 ש"ח כולל משלוח

מודעה רבה לאורייתא

הננו שמחים להודיע לציבור מבקשי ה' כי מידי מוצאי שבת מתקיים

שיעור בנביא שמואל

מפי מורנו הרב שליט"א

בהיכל בית המדרש המרכזי

רח' יהודה הלוי 10, בני ברק, בשעה 21:00

-- השיעור מיועד לציבור הרחב --

בברכת התורה

תזכורת

הפצת העלון אינה מתבצעת באופן קבוע אלא

אך ורק לבתי הכנסת שפנו אלינו בבקשה

לקבל את העלון באופן קבוע.

ולכן כל המעוניין שהעלון יגיע באופן קבוע

לבית הכנסת בו הוא מתפלל (או לביתו)

מתבקש לפנות למערכת.

במייל a@tvunot.net

או בטלפון: 058-41-6-8888

העלון יוצא לאור על ידי מכון 'תבנות', רח' יהודה הלוי 10 בני ברק
להארות והערות ולקבלת תכנים נוספים ניתן לפנות במייל: office@tvunot.net
לקבלת העלון במייל a@tvunot.net